

УДК: 373. 2

Т.І. ПОНІМАНСЬКА

ПРОБЛЕМИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ДОШКІЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Резюме. У статті проаналізовано соціально-педагогічні засади інклюзивної освіти. Зазначено проблеми включення дітей з особливими потребами в групи дошкільних навчальних закладів. Наголошено на необхідності врахування багатоаспектних особливостей реалізації спільного виховання дітей в інклюзивних групах.

Ключові слова: діти з особливими потребами, законодавчі документи, дошкільний навчальний заклад, інклюзія, полісуб'єктність, вихователі, батьки.

Постановка проблеми. Важливим завданням державної політики в галузі освіти є сприяння у реалізації прав на рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами. Доводиться констатувати, що кількість цих дітей нині зростає в усьому світі через проблеми екології, негативні соціальні та економічні тенденції. У нашій країні, за даними ПМПК, діти з проблемами розвитку складають понад 11% дитячого населення.

Зауважимо, що в означеному сенсі Україна реалізує світову тенденцію переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності. Стратегічні орієнтири роботи у цьому напрямі визначені Конвенцією ООН про права інвалідів, яка ратифікована Україною у 2008 році, Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей, Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року та ін. Право на освіту громадян України закріплено в законах «Про освіту» (1991, 1996 рр.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), якими визначено право всіх громадян на безкоштовну освіту в державних навчальних закладах незалежно від стану здоров'я; створення умов для навчання відповідно до здібностей та інтересів.

У законах України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991 р.), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006 р.) регламентовано надання освітніх, медичних, соціальних послуг особам з обмеженими можливостями здоров'я, зокрема дітям з особливими потребами.

Аналіз стану розробки проблеми. Реформування системи освіти для дітей з особливими потребами в Україні здійснюється на засадах вищезазначених законодавчих документів, з урахуванням прогресивних світових тенденцій: від інституалізації до інклюзії [5]. Відповідно до міжнародних стандартів розроблено низку положень стосовно розвитку спеціальної освіти, підготовлено відповідні нормативно-правові документи, зокрема, Положення про інклюзивне навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку; Програма підтримки обдарованих дітей-інвалідів та ін.

Законодавчі документи передбачають створення умов для здобуття якісної освіти через забезпечення доступності та безоплатності різних форм високоякісної освіти в державних і комунальних навчальних закладах; безоплатність в державних і комунальних навчальних закладах для дітей з особливими потребами; формування мережі навчальних закладів, здатних забезпечувати високоякісні освітні послуги, створення дошкільних навчальних закладів різних типів, профілів та форм власності; оптимізацію структури загальноосвітніх навчальних закладів для однозмінного, профільного, екстернатного і дистанційного навчання та позашкільних навчальних закладів.

Дослідники проблеми наголошують, що інноваційна методологічна парадигма оновлення освіти для цих дітей базується на принципах дитиноцентризму, що передбачають виявлення освітніх можливостей кожної дитини, створення умов для їх успішного розвитку, сприяння самореалізації особистості на основі розвитку природних задатків та виховання і навчання [1; 5].

Виклад основного матеріалу. Особистісно зорієнтований підхід є одним з найсучасніших психолого-педагогічних напрямів у науці і практиці, що зумовлює перехід від стратегії надання освітніх послуг за нозологічним спрямуванням в сегрегативних осередках, якими донедавна були спеціальні школи-інтернати – до стратегії задоволення освітніх потреб у закладах, які обирають батьки дітей з особливими потребами з урахуванням особливостей організаційно-педагогічного, навчально-методичного та корекційно-розвивального супроводу [2; 6; 7]. Як наголошують фахівці у галузі спеціальної педагогіки, реалізації цієї стратегії сприяє функціонуюча в Україні досить потужна мережа навчальних закладів для дітей, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку (спеціальні дошкільні та загальноосвітні заклади, навчально-реабілітаційні центри, навчальні заклади зі спеціальними групами та класами).

Відкрите суспільство має не лише декларувати, а й реально забезпечувати рівні права людей з різними можливостями здоров'я і розвитку. Відтак у всьому світі відбуваються докорінні зміни у розумінні та забезпеченні якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. В Україні набувають поширення новітні освітні технології, в основу яких покладено принцип врахування інтересів дитини та питання інтеграції дітей з проблемами розвитку в суспільство шляхом інклюзивного навчання. Отже, сучасні орієнтири вирішення проблеми інклюзивної освіти зумовлені тим, що кожна дитина та її батьки мають право вибору навчального закладу і форми навчання за місцем проживання із забезпеченням усіх необхідних для цього умов [3; 4; 5].

Законом України «Про дошкільну освіту» затверджено державні гарантії у здобутті дошкільної освіти зокрема, дітьми з особливими потребами: функціонування дошкільних навчальних закладів різних типів, у яких дітям від народження до шести-семи (восьми) років незалежно від стану здоров'я забезпечується догляд,

медико-соціальний захист, розвиток, виховання і навчання відповідно до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Усім дітям гарантовано право на відвідування державних і комунальних дошкільних навчальних закладів з гнучким режимом роботи та їх утримання у цих закладах за рахунок держави.

Законом гарантовано, що органи виконавчої влади приводять у відповідність до потреб населення в регіонах мережу навчальних закладів різних типів з тим, щоб зробити їх доступними для дітей з особливими освітніми потребами. Організація інклюзивного навчання вимагає пристосування до потреб дитини не тільки приміщення, робочого місця на заняттях, а й програмово-методичного забезпечення, надання додаткових корекційних послуг, організації індивідуального підходу до дитини. Діти з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату забезпечуються засобами пересування, протезування, орієнтації і сприйняття інформації, а також іншими засобами індивідуальної корекції за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Відтак виникає важлива наукова проблема дослідження особливостей виховання і навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку спільно з їх здоровими однолітками, що є основою їхньої інтеграції та соціальної адаптації. Постановою Кабінету Міністрів України затверджено «Положення про дошкільний навчальний заклад – центр розвитку дитини», яким передбачено впровадження інклюзивного навчання, починаючи з раннього віку. Положенням регламентує умови навчання і виховання дітей, закладає необхідні умови для переорієнтації суспільної думки щодо дітей з особливими освітніми потребами та їх батьків та обумовлює необхідність надання кожній дитині освіти відповідно до її освітніх запитів і можливостей. Неабияке значення це має і для батьків дитини, які є громадянами держави і можуть розраховувати на її підтримку у вирішенні нагального для родини питання щодо допомоги у вихованні дитини, котра вимагає особливих умов організації життєдіяльності та розвитку.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 року № 629 затверджена Державна цільова соціальна програма розвитку дошкільної освіти на період до 2017 року, якою передбачено розширення мережі дошкільних навчальних закладів різних типів і форм власності, удосконалення нормативно-правової бази з метою забезпечення подальшого розвитку, поліпшення якості дошкільної освіти, оновлення матеріально-технічної бази, збільшення кількості дітей, які здобули дошкільну освіту, здійснення експериментальної та інноваційної діяльності, удосконалення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів дошкільних навчальних закладів. Для забезпечення права дітей з особливими потребами на дошкільну освіту в Україні удосконалюється мережа дошкільних навчальних закладів компенсуючого (санаторні, спеціальні) та комбінованого типу, де разом із здобуттям дошкільної освіти діти отримують корекційно-реабілітаційну допомогу та комплекс лікувально-реабілітаційних заходів.

На часі важливим є питання прийняття Закону України про внесення змін до Закону «Про дошкільну освіту» в частині організації інклюзивного навчання в дошкільних закладах. В рамках реалізації Конвенцій про права дитини, про права інвалідів в Україні, Указів Президента України, доручень Кабінету Міністрів України розроблено проекти Законів України «Про внесення змін до Закону України «Про дошкільну освіту» (щодо організації інклюзивного навчання)» (реєстр. № 2348-а від 15.06.2013) та проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання» (реєстр. № 2878 від 18.04.2013). За умови внесення змін до законодавства про дошкільну освіту МОН України найближчим часом передбачається розроблення низки нормативно-правових актів та навчально-методичного забезпечення інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах.

Кафедра педагогіки і психології (дошкільної та корекційної) бере участь у розробці означених питань. І.М. Дичківська захистила кандидатську дисертацію з Монтессорі-педагогіки вперше у країнах СНД. Питання теорії і методики виховання дітей в умовах інклюзивної освіти висвітлено у першій хрестоматії з Монтессорі-педагогіки, опублікованій міжнародним Монтессорі-центром. У 2006 році вийшов навчальний посібник «М. Монтессорі: теорія і технологія» з грифом Міністерства освіти і науки України. Кафедра брала участь у заснуванні перших груп інклюзивної освіти у ДНЗ №56 м. Рівне та Монтессорі-груп у дитячих садках №№7, 10 м. Кузнецовськ, де діє експериментальний майданчик кафедри. У 2004 р. відкрито реабілітаційний центр «Пагінець», на базі якого проведена низка науково-методичних конференцій і семінарів.

Починаючи з 2002 р., кафедра бере участь в Україно-американській програмі запобігання вроджених вад дітей спільно з Університетом Південної Алабами (США). Для забезпечення роботи з батьками хворих дітей було здійснено переклад з англійської мови програми «Маленькі сходинки» для виховання дітей із синдромом Дауна. Кафедра представлена у складі наукової методичної дорадчої колегії міжнародного благодійного фонду «ОМНІ-Мережа для дітей» під керівництвом доктора медичних наук, професора, завідувача відділу медичної генетики Наукового центру радіаційної медицини АМН України І.Р.Баріяляка, за участю професора медичного центру Університету Сан-Дієго (Каліфорнія, США) та Президента Асоціації тератологів США.

Крістіні Чамберс та професора, директора Центру з дослідження алкогольного синдрому плода в Інституті Маркуса Університету Еморі (Атланта, США) Клер Коулз.

Висновки. Із зростанням кількості дітей, які потребують корекційно-реабілітаційної роботи та соціальної адаптації, посилюється необхідність науково-методичного забезпечення роботи інклюзивних груп. Для практичного здійснення інклюзивної освіти необхідно вирішити низку проблем, пов'язаних не лише з матеріальною базою, але й різними позиціями членів суспільства, і, насамперед, недостатньою готовністю педагогів до здійснення своєї професійної діяльності у нових умовах. Враховуючи, що дитина з особливими

потребами має право одержати можливість вільного вибору освітнього закладу, кожний педагог має володіти певним рівнем сформованості інклюзивної компетентності, що забезпечується необхідним психолого-педагогічним супроводом його діяльності.

Перспективним у означеному плані вважаємо дослідження процесів інклюзивної освіти на основі однієї з визначальних характеристик інклюзивного освітнього простору – його полісуб'єктності, яка забезпечує інклюзивність та детермінує діяльність педагога. Необхідним є вивчення взаємодії педагогів (вихователя, спеціального педагога, психолога, методиста, завідувача ДНЗ); педагогів і батьків; батьків дитини з проблемами розвитку і батьків здорових дітей; педагогів і дітей, як з проблемами розвитку, так і здорових дітей; дитини з особливими потребами і здорових дітей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Выготский Л.С. Основы дефектологии / Л.С. Выготский. – СПб: Лань, 2003. – 654 с.
2. Даниелс Е. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Е. Даниелс, К. Стаффорд. – Львів: Товариство «Надія», 2000. – 256 с.
3. Дичківська І. Інклюзивна освіта: шляхи впровадження / І. Дичківська // Дошкільне виховання. – 2013. – № 12. – С. 3-6.
4. Дятленко Н. Розвиток дошкільного навчального закладу на основі інклюзивних цінностей / Н. Дятленко. // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2014. – №9. – С.30-38.
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія / А.А. Колупаєва. – К.: Саммит-книга, 2009. – 272 с.
6. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство: [науково-методичний збірник] / ред. кол. Н.Софій (голова), І. Срмаков (кер. авторського колективу і наук. ред.), [та ін.]. – К.: Контекст, 2000. – 336 с.
7. Основи інклюзивної освіти: [навчально-методичний посібник] / за заг. ред. А.А. Колупаєвої. – К.: А.С.К., 2012. – 308 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

Т.И. ПОНИМАНСКАЯ. ПРОБЛЕМЫ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Резюме. В статье анализируются социально-педагогические основы инклюзивного образования. Раскрываются проблемы включения детей с особыми потребностями развития в группы дошкольных учебных заведений. Отмечена необходимость учета многоаспектных особенностей реализации совместного воспитания детей в инклюзивных группах.

Ключевые слова: дети с особыми потребностями, законодательные документы, дошкольное учебное заведение, инклюзия, полисубъектность, воспитатели, родители.

T.I. PONIMANSKA. THE PROBLEMS OF INCLUSIVE EDUCATION IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The summary. The article analyzes the social and the pedagogical principles of inclusive education. It has been specified the problems of including of children with special needs in groups of preschool educational establishments. The necessity of taking into account the multifaceted features of the implementation of the joint education of children in inclusive groups has been emphasized.

Key words: children with special needs, legal documents, preschool educational establishment, inclusion, polysubjectivity, educators, parents.

Одержано редакцією 11.09.2014 р.

УДК: 37. 09 - 051

І.М. ДИЧКІВСЬКА

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІЯЛЬНОСТІ ВИХОВАТЕЛЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ГРУПИ

Резюме. У статті розглядається проблема психолого-педагогічного супроводу, аналізуються різні підходи до визначення понять “психолого-педагогічний супровід”, “педагогічна підтримка”. Розкрито особливості психолого-педагогічного супроводу діяльності вихователя інклюзивної групи.

Ключові слова: психолого-педагогічний супровід, педагогічна підтримка, діти з особливими потребами, інклюзивна група, вихователь інклюзивної групи.

Постановка проблеми. В Україні постійно збільшується кількість дітей з особливими потребами, котрі відвідують дошкільні заклади без відповідного психологічного та соціально-педагогічного супроводу. Відсутність належної уваги до цих дітей викликає занепокоєння у суспільстві, адже від ставлення до неповноспроможних людей залежить сформованість інтелектуально-духовних цінностей соціуму. Тому серед актуальних проблем розвитку дошкільної освіти виокремлюють питання формування інклюзивного освітнього середовища, впровадження інноваційних моделей соціально-педагогічної підтримки і навчання дітей з особливими потребами, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу діяльності вихователя інклюзивних груп.